

Методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин

Вдовенко Л.О.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького національного аграрного університету

У статті наведено методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин. Сформульовано висновки, що умовою ефективності реалізації кредитних відносин є забезпечення триєдності інтересів, які лежать у площині компромісів між ефективністю надання кредиту банками, ефективністю використання їх позичальниками та ефектом для національної економіки загалом. Запропоновані методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин та визначення економічного ефекту з погляду кредитора, позичальника та держави шляхом встановлення індикаторів для кожного рівня сприятимуть отриманню обґрунтованих висновків та надання пропозицій щодо підвищення ефективності діючих механізмів банківського кредитування з метою поліпшення кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Ключові слова: кредитне забезпечення, банківський кредит, ефективність, позикові кошти, прибуток, механізм банківського кредитування.

Vdovenko L.A. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье приведены методические подходы к оценке эффективности кредитных отношений. Сделаны выводы, что условием эффективности реализации кредитных отношений является обеспечение триединства интересов, которые лежат в плоскости компромиссов между эффективностью предоставления кредита банками, эффективностью использования заемщиками и эффектом для национальной экономики в целом. Предложенные методические подходы к оценке эффективности кредитных отношений и определения экономического эффекта с точки зрения кредитора, заемщика и государства путем установления индикаторов для каждого уровня будут способствовать получению обоснованных выводов и предоставления предложений по повышению эффективности действующих механизмов банковского кредитования в целях улучшения кредитного обеспечения предприятий аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: кредитное обеспечение, банковский кредит, эффективность, заемные средства, прибыль, механизм банковского кредитования.

Vdovenko L.O. METHODOLOGICAL APPROACHES ASSESSMENT OF CREDIT RELATIONS EFFICIENCY

The article presents methodical approaches to the assessment of the efficiency of credit relations. It is concluded that the condition of the effectiveness of the implementation of credit relations is to ensure the trinity of interests that lie in the area of compromise between the efficiency of lending to banks, the efficiency of their use by borrowers and the effect on the national economy as a whole. The proposed methodological approaches to assessing the efficiency of credit relations and identifying the economic effect from the perspective of the creditor, the borrower and the state by establishing indicators for each level will help to obtain substantiated conclusions and provide suggestions on improving the efficiency of existing mechanisms of bank lending with the aim of improving the credit provision of enterprises of the agrarian sector of the economy.

Keywords: lending, bank credit, efficiency, borrowed funds, profit, mechanism of bank lending.

Постановка проблеми. Кредитне забезпечення відіграє суттєву роль у формуванні капіталу підприємницьких структур і є потужним економічним важелем впливу на процеси кругообігу в аграрній сфері економіки. Залучення у підприємницьку діяльність банківських кредитів, кредиторської заборгованості та інших позикових коштів є необхідним процесом. Тому важливого значення набуває уточнення ролі банківського кредиту в системі фінансового забезпечення підприємств

аграрного сектору економіки та виявлення взаємозв'язків між ефективністю надання кредиту банківськими установами, ефективністю використання їх позичальниками та ефектом від кредитних відносин для національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитному забезпеченню та підвищенню ефективності розвитку аграрного сектору України приділена увага у дослідженнях О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненка, Ю.О. Лупенка,

М.Й. Маліка, О.О. Непочатенко, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка та ін. Незважаючи на значний внесок науковців у розв'язання цих проблем, недостатньо вивченими є питання, що стосуються методичних підходів до оцінки ефективності кредитних відносин на рівні кредитора, позичальника та держави.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розроблення пропозицій щодо оцінки ефективності кредитних відносин через визначення індикаторів рівнів ефективності з погляду кредитора, позичальника і національної економіки (держави).

Виклад основного матеріалу. Нестача власних джерел фінансування спонукає підприємства до залучення позикових коштів, які з метою підвищення ефективності агропромислового виробництва спрямовуються на створення сезонних запасів і здійснення витрат, забезпечення оптимальної структури основних виробничих фондів.

Раціональне використання позикових коштів сприяє ефективності агропромислового виробництва через отримання певного ефекту (абсолютної величини досягнутого результату) від отриманих кредитних ресурсів. Ефективність використання позикових коштів слід розглядати в контексті загальної теорії ефективності економічних процесів та явищ.

Поняття «ефективність» розглядається в економічній літературі досить широко. Так, загалом під економічною ефективністю розу-

міють результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки), й «основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а інколи – і самих цілей (зокрема, одержання прибутку)» [1].

У сучасних умовах мінливого ринкового середовища потребує уточнення поняття «ефективність кредитних відносин».

Під економічним ефектом слід розуміти позитивний результат економічної діяльності або кількісну та якісну характеристику впливу елементів економічної системи на результативність її функціонування, що існує переважно у грошовій формі і є грошовим доходом.

На нашу думку, економічний ефект під час банківського кредитування мають отримати як основні суб'єкти кредитних відносин (кредитор і позичальник), так і держава, тому ефективність слід розглядати в таких аспектах, як: ефективність банківського кредитування (кредитної операції) з боку банківської установи, ефективність використання позикових коштів підприємствами аграрної сфери та ефект від таких відносин для національної економіки (держави) (рис. 1).

Банки як посередники і основні кредитори суб'єктів господарювання формують свою ресурсну базу з різних джерел на умовах платності, тому для них не менш важливим є отримання економічного ефекту від здій-

Рис. 1. Методика оцінки ефективності кредитних відносин

Джерело: складено автором

снення кредитних операцій, що сприятиме ефективності банківської діяльності.

Для національної економіки важливо, щоб банківські установи ефективно здійснювали трансформацію заощаджень у виробничу діяльність підприємницьких структур, що віддзеркалює їхню роль у фінансуванні різних галузей економіки країни. Індикаторами ефективності погляду банківських установ можуть виступати показники відношення сукупних активів, капіталу банківської системи та обсягу кредитних ресурсів до ВВП та співвідношення темпів їх приросту тощо. Крім того, оцінити загальну ефективність діяльності банківських установ можна за показниками рентабельності активів, капіталу, за результативністю їхньої діяльності. Важливим показником ефективності діяльності банківської установи, на нашу думку, є рейтинг банку, який сприяє виникненню міжбанківської конкуренції на ринку банківських послуг і сприяє зростанню іміджу та довіри до такого кредитора з боку потенційних позичальників.

Міжбанківська конкуренція сприяє прискоренню трансформації створеної ресурсної бази в інвестиції, що надаються різним суб'єктам господарювання, зокрема, підприємствам аграрного сектору економіки, зниженню відсоткової ставки за кредит, зростанню обсягів кредитного портфеля, зростання частки власного капіталу, що сприяє зменшенню банківських кредитних ризиків. Слід зауважити, що ефективність банківського кредитування визначається можливістю передбачити кредитні ризики і запобігти їм, а основним методом їх зниження є оцінка кредитоспроможності позичальника та встановлення його кредитного рейтингу.

Щодо ефективності банківського кредитування, то для банківської установи вона може бути визначена як співвідношення доходу від кредитних операцій та витрат, пов'язаних із реалізацією банківського кредитування (сплати відсотків за залучені банком кредитні ресурси (включаючи всі витрати: трудові, технологічні, інформаційні тощо)).

Для оцінки ефективності банківського кредитування підприємств аграрного сектору економіки можна використати механізм розрахунку ефективної відсоткової ставки, яка дасть можливість визначити рівень прибутку, що одержить банківська установа від такої операції.

Є різні підходи до визначення ефективності банківського кредитування. Так, В. Сидоренко [2, с. 81] зосереджує увагу на понятті «ефек-

тивність кредитного процесу» і вказує, що вона «...в комерційних банках безпосередньо позначається на ефективності взаємодії банківського і реального секторів національної економіки, а відтак – ефективності функціонування реального сектору економіки». На думку автора, «під ефективним кредитним процесом слід вважати такий стан ініціювання й складання кредитних заявок, ідентифікації позичальників, кредитного ухвалення, адміністрування кредиту, руху кредитного потоку, управління кредитним ризиком, який дає змогу досягти максимальної рентабельності кредитної діяльності за збереження ліквідності та фінансової стійкості банківських установ і банківської системи загалом».

Серед критеріїв ефективності кредитного процесу в комерційних банках з-поміж багатьох інших автор виділяє: міру реалізації банківськими установами функцій з акумулювання тимчасово вільних грошових коштів домогосподарств і господарюючих суб'єктів, їх трансформації в різноманітні кредити; ступінь задоволення потреб різних категорій позичальників у кредитних ресурсах, наданих на прийнятних умовах; ступінь захисту інтересів кредиторів і позичальників та ін. Зрозуміло, що ці критерії мають характеризуватися певними показниками, серед яких В. Сидоренко [2, с. 81] наводить такі: ступінь виконання планових параметрів кредитної діяльності, кількості залучених позичальників і лояльності клієнтів банку, досягнення певних фінансових результатів (обсяг відсоткового доходу), ефективності здійснюваних банком у процесі кредитного процесу змін, успішності освоєння позичальниками отриманих коштів та ін.

М.І. Крупка [3, с. 52] пропонує для оцінки ефективності кредитної діяльності банку «обчислювати показник відносної ефективності кредитних операцій банку (ВЕКО), який показує співвідношення між часткою чистого процентного доходу в операційному доході й часткою резервів під заборгованість за кредитами в чистих кредитах. Формулу можна записати так:

$$\text{ВЕКО} = (\text{ЧПД} / \text{ОД}) / (\text{Р} / \text{К}) \quad (1)$$

де, ВЕКО – відносна ефективність кредитних операцій банку;

ЧПД – чистий процентний дохід;

ОД – операційний дохід;

Р – резерв під заборгованість за кредитами;

К – кредитний портфель.

Показник відносної ефективності кредитних операцій банку характеризує, наскільки збалансовані ризикованість кредитних опе-

рацій і чистий дохід (надходження) від них, він може бути використаний для визначення і порівняння ефективності кредитування як за групами банків, так і за окремими банками. Що більше розраховане значення ВЕКО, то оптимальніше банк веде управління механізмом кредитування, тобто сформував низькоризиковий кредитний портфель і отримав більше процентних доходів. Вадою цього показника є те, що його не можна застосувати у разі неповного формування резервів за кредитними операціями».

Ефективність використання позикових коштів підприємствами аграрної сфери зазвичай більша, ніж ефективність використання власного капіталу, що пояснюється підвищенням їхньої відповідальності перед кредиторами за повернення боргу у встановлений термін.

Залучення в оборот позикового капіталу в розумних розмірах та ефективно його використання сприяють поліпшенню фінансового стану, і навпаки – якщо підприємство залучає в свій оборот позиковий капітал у розмірах, які економічно не обґрунтовані, то це може призвести до погіршення фінансового стану [4, с. 247].

Для визначення граничного обсягу залучення позикових коштів підприємствам варто зосередитися на таких визначальних показниках, як коефіцієнт фінансового левеґіду та забезпечення фінансової стійкості. У процесі аналізу визначають та дають оцінку показникам ефективності використання позикового капіталу, до яких належить ефект фінансового важеля, дія якого полягає у співвідношенні між величиною рентабельності підприємства і рівнем процентів на позиковий капітал.

Ефект фінансового важеля показує, на скільки процентів збільшується рентабельність власного капіталу за рахунок залучення в оборот позикових коштів і виникає тоді, коли економічна рентабельність вища від відсотка за кредит, тобто коли є позитивне сальдо між економічною рентабельністю і «ціною» позикових коштів.

Загальна сума використовованого власного капіталу може бути визначена заздалегідь і щодо неї розраховується коефіцієнт фінансового левеґіду, за якого його ефект буде максимальним. З урахуванням суми власного капіталу в майбутньому періоді і розрахованого коефіцієнта фінансового левеґіду обчислюється граничний обсяг позикових коштів, що забезпечує ефективне використання власного капіталу.

Розрахунок необхідного розміру позикових коштів в межах певного періоду здійснюється в розрізі окремих цільових напрямів їх майбутнього використання, основною метою яких є встановлення термінів використання позик, що залучаються, для оптимізації співвідношення довго- і короткострокових їх видів. У процесі цих розрахунків визначаються повний (період часу з початку їх вступу до остаточного погашення всієї суми боргу) і середній термін (середній розрахунковий період, протягом якого вони знаходяться у використанні на підприємстві) використання позикових коштів.

Співвідношення позикових коштів, що залучаються на коротко- і довгостроковій основі, може бути оптимізоване також з урахуванням вартості їх залучення. Вибір форм залучення позикових коштів підприємства здійснюють, виходячи з цілей і специфіки підприємницької діяльності. Прийнятними формами залучення кредиту є: термін надання кредиту; процентна ставка за кредит; умови виплати суми відсотка; умови виплати суми основного боргу; інші умови, пов'язані із отриманням кредиту.

Про ефективність використання залучених кредитних ресурсів підприємствами аграрного сектору економіки свідчитимуть показники оборотності і рентабельності позикового капіталу, у процесі аналізу яких вивчають, які зміни відбулися в динаміці та його структурі, причини цих змін, дають оцінку складу, виникненню кредиторської заборгованості, наявності та причинам наявності простроченої заборгованості тощо.

Н.В. Тарасенко [4, с. 248] пропонує визначити питому вагу кредиторської заборгованості в сумі поточних активів, яка вказує частину поточних активів підприємства, що покриваються за рахунок кредиторської заборгованості. Під час аналізу кредиторської заборгованості слід врахувати, що вона одночасно є джерелом покриття дебіторської заборгованості, тому автором пропонується порівнювати суми дебіторської та кредиторської заборгованостей, при цьому перевищення першої над другою свідчатиме про іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість.

Важливо порівняти показники тривалості кредиторської і дебіторської заборгованостей: якщо виявиться, що показник тривалості кредиторської заборгованості перевищує хоча б на кілька днів такий же показник щодо дебіторів, то це означає, що це підприємство вміє управляти кредиторською заборгова-

ністю так, щоб утримувати позики довше, ніж дозволяє це робити своїм боржникам.

Сучасна система банківського кредитування повинна характеризуватися свободою вибору клієнтом банківської установи, що сприятиме міжбанківській конкуренції, стимулює кредиторів створювати взаємовигідні умови для співпраці з своїми клієнтами; характеризується зміною договірних кредитних відносин, в яких ключову роль відіграють основні суб'єкти – кредитор і позичальник – на паритетних засадах в межах нормативно-правового забезпечення кредитних відносин.

Висновки. В умовах трансформації ринкових перетворень в економіці та в аграрному секторі зокрема гостро постає проблема формування ефективної системи банківського кредитування як основи фінансового забезпечення підприємницької діяльності підприємств аграрної сфери, зростає роль застосування ефективних механізмів банківського кредитування. Процес забезпечення кредитними ресурсами підприємств аграрного сектору економіки передбачає: наявність джерел формування ресурсної бази банківських установ; формування та дотримання сукупності принципів банківського кредитування; існування різних видів кредитів, наданих банківськими установами; засади надання та погашення кредиту.

В основу реалізації кредитних відносин покладено об'єктивні економічні інтереси основних учасників кредитних відносин: кредиторів (комерційних банків), з одного боку,

позичальників (сільськогосподарських підприємств) – з іншого та держави загалом. Умовою ефективності реалізації кредитних відносин є забезпечення триєдності інтересів, які лежать у площині компромісів між ефективністю надання кредиту банками, ефективністю використання їх позичальниками та ефектом для національної економіки загалом. Невідповідність сформованих кредитних відносин економічним інтересам суб'єктів є свідченням неефективності чинних механізмів банківського кредитування.

Запропоновані методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин та визначення економічного ефекту з погляду кредитора, позичальника та держави шляхом встановлення індикаторів для кожного рівня сприятимуть отриманню обґрунтованих висновків та наданню пропозицій щодо підвищення ефективності діючих механізмів банківського кредитування з метою поліпшення кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Поєднання в сукупності економічних інтересів трьох суб'єктів (кредитора, позичальника і держави) під час банківського кредитування сприятиме на національному рівні ефективній трансформації сформованого ресурсного потенціалу банківських установ у виробничу сферу, що віддзеркалює їхню роль у фінансуванні розвитку економіки країни та безпосередньо пріоритетних галузей економіки, серед яких чільне місце займає сільське господарство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Економічна_ефективність.
2. Сидоренко В. Сучасні підходи до оцінки ефективності кредитного процесу банку. Світ фінансів. 2012. № 1. С. 78–83.
3. Крупка М.І., Євтух Л.Б. Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні. Фінанси України. 2007. № 1. С. 43–57.
4. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: навч. посібник. Львів: «Новий світ – 2000». 2003. 316 с.

REFERENCES:

1. Material z vikipedii – vilnoi entsyklopedii. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/ekonomichna_efektyvnist/
2. Sydorenko V. Suchasni pidhody do otsinky efektyvnosti kredytnogo protsesu banku (2012). Svit finansiv. no 1, pp. 78–83.
3. Krupka M.I., Evtuh L.B. (2007). Teoretychni aspekty upravlinia mehanizmom kredytuvania dovogostrokovykh program rozvytku ekonomiky v Ukraini. Finansy Ukrainy. no 1, pp. 43–57.
4. Tarasenko N.V. (2003). Ekonomichnyi analiz: navch. posibnyk. Lviv:Novyi svit. p. 316.